

ОБАЛСКИ РАДНИЦИ БЕОГРАДА

Укључивање у револуционарни покрет
и учешће у устанку

Обалски радници Београда својим активним учешћем у многобројним политичким акцијама и штрајковима, које је организовала и којима је руководила Комунистичка партија Југославије пре рата, масовним учешћем у народно-ослободилачком рату и великим жртвама које су дали у току рата, учинили су крупан допринос народноослободилачкој борби и социјалистичкој револуцији, па заслужују да се на неки начин осветли и борба и жртве које су дали. Као један од преживелих обалских радника и учесника у тим борбама хтео бих да се бар укратко осврнем на све то и прикажем тешки живот и борбу обалских радника.¹

*

У Београду је пре рата било око 700 до 1000 обалских радника који су живели и радили на обалама Саве и Дунава. Овај број био је понекад мањи или већи што је зависило од прилика и доба године. То су били физички и неквалификовани радници. Они су се регрутовали из разних крајева наше земље и из разних слојева тадашњег друштва, а највише са села. Било је ту и бивших државних службеника, лабара, жандарма, официра, подофицира и људи разних других занимања који су изгубили службу или неки посао и нису могли наћи ново запослење, па су тако доспевали на обалу и остали на њој као обалски радници. У потрази за запослењем стизали су они на обалу, привремено се запошљавали на неком кратком послу, па остајали ту и после свршеног посла у нади да ће испасти нови посао и зарада. На такав начин доспела је већина обал-

ских радника на савску обалу. Када би се једном запослио на обали на неком послу и нешто зарадио, тешко се било поново одвојити, јер се није имало куда на другу страну, а обала је било место где је увек и неочекивано могао испасти неки посао па макар и кратак. Због тога се међу радницима говорило да онај ко се једном напије савске воде не може више да напусти савску обалу. И ја сам у јесен 1933. године још као младић од 18 година доспео на савску обалу, након што сам изгубио посао неквалификованог физичког радника у тунелу код Пожаревца. А ту сам и остао готово до избијања рата.

Обалски радници су служили као нека резерва за потребе послодавца у радној снази. Живели су, дакле, и задржавали се на обали као беспослени и слободни и запошљавали се код свакога ко је имао да обави неки посао на обали или на неком другом месту. На тај начин бродовласници и трговци имали су увек на располагању довољан број радне снаге да брзо и на време обаве сваки посао. Обалски радници су се у највећем броју задржавали око речних пристаништа на Сави, око такозване Баре Венеције, па даље до Чукарице. Један мањи број налазио се на Дунаву око електричне централе у Земуну. Обалци су првенствено радили у оним пристаништима и на оним местима обале где су живели и око којих су се највише задржавали. Али су послодавци на посао могли узимати и друге раднике када су хтели ако су им боље одговарали, а радници пошто нису у сталном радном односу могли су радити и на другим местима где су нашли какав посао.

Поред такве скупине сталних радника, како би се они могли назвати, на обалу је долазио и запошљавао се и један број сезонских радника са села или са сезонских радова у време када престане сезона тих радова. Број сезонских радника нарочито је био велики у јесен, када је била највећа сезона послова на обали. Због тога су стални обалски радници често остајали без посла и онда када га је на обали највише било.

Рад на обали био је врло тежак и напоран, а посао јако слабо плаћен. За претовар из шлепа у шлеп, на неки други објект или на обалу плаћало се у акорду 25 динара за вагон од 10 тона. Бродовласници и трговци у већини случајева нису хтели да се сами баве радницима, па су послове уступали појединим лицима, закупцима, такозваним

капарашима. Капараша су у својој режији унајмљивали радну снагу и обављали ове послове уместо власника. Сами капараша најчешће су потицали из средине радника, пропалих трговаца, прекупца и разних шићарџија. Они су преузимали послове на обали по врло ниским ценама. Узрок томе поред осталог, био је у конкуренцији међу капарашима, јер је сваки капараш хтео да он добије посао и да тако на лак начин дође до пара. Од цене по којој су послови преузимани радници су добијали само један део зараде, а остали део, често половина уговорене суме, остајао је капарашима.

Капараша су се трудили и употребљавали разне методе да удео оних који раде сведу на што мању меру како би

Изглед београдског пристаништа пре другог светског рата

Le port de Belgrade avant la deuxième guerre mondiale

Група обалских радника 1938. године

Un groupe de dockers en 1938

што већи део од зараде задржали за себе.² Од пара које су им остајале капараши су обилно трошили и пијанчили по кафанама.

Радници су унајмљивани у надницу и на сат, како је када боље одговарало послодавцима. Присињавани су да раде по цео дан, од зоре до мрака. Капараша су их гонили да се што брже крећу и да што више товаре. Тако су обалски радници целога дана радили износећи уз степенице из дубоких шлепова тешке џакове и колета од 100, 200 и више килограма, или су уз стрме скеле гурали до зуба натоварена колица са дрвима, угљем, шљунком и разном другом робом.

У то време на обали није било никакве механизације. Целокупан истовар и утовар обављан је физичком радном снагом. Када је било посла за дуже време или за један дан, радници су плаћани у надницу, без обзира што су на тако тешком послу радили 12 и 16 часова. Међутим, када посла није било довољно за цео дан, зарада је рачуната на сат, како би се на тај начин закинуло од радникове наднице. Било да је радио код послодавца, бродовласника или трговца непосредно или код закупца, капараша, раднику се рачунало само оно време и број сати које је проводио на послу. На истовару бродова редовне пловидбе радило се и ноћу у свако доба када би

брод приспео, јер је бродовласницима било у интересу да бродови што мање чекају и да се што мање задржавају у пристаништу. Обично се узимао већи број радника да би се рад око истовара или утовара једног брода завршио за непун сат. Било да се посао обавља ноћу или дању радницима је рачунато и исплаћивано само онолико времена колико су радили: пола сата, три четврт и слично. Ноћни рад и чекање није нико ни тражио да се плаћа, јер је било уобичајено и познато правило да се такви захтеви не могу реализовати. Радницима се није плаћало време које су чекали на посао, нити се по престанку посла сматрало да су у радном односу. Било је доста радника који су чекали посао и увек били спремни да раде, тако да послодавац није морао бринути да ће остати без радне снаге и није имао потребе да држи и упошљава сталне раднике.

Тако је било тамо где су послове преузимали и обављали капараши. Али ситуација није била много боља ни тамо где се радило у режији послодавца и самосталних предузећа. Ево како је то било код приватног бродарског предузећа „Галеб“, код кога сам и ја повремено радио од 1934. до 1937. године. Власник овог предузећа био је Мита Богдановић. Предузеће је имало 4—6 малих моторних бродова који су могли

носити 3 до 12 вагона терета. Ово предузеће имало је и свој штек за пристајање на савској обали, око 300 метара узводно од новог земунског моста, а складишта и магацине на самој обали. „Галеб“ је обављао редовну пловидбу на линијама Нови Сад — Панчево и Шабац. Примана је за превоз за Београд и обратно роба свих врста, од јаја и кокошака до брашна, шећера и разних других артикала какви су постојали на тржишту. Уколико су се поједини бродови мање задржавали у пристаништима око истоуара и утовара утолико су се брже обртали, редовније стизали, обезбеђивали сигурне муштерије и већу зараду власнику. Зато се одмах по пристајању вршио истоуар, па затим утовар робе. Радници су били на лицу места, ту на пристаништу и чекали већ унапред да брод пристане и да почне посао. Понекад се чекало и више сати на долазак брода. Радници су увек били на месту, јер су живели и становали у самом штеку, око магацина и разне робе, која је ту стајала истоуарена или чекала утовар на обали. И сам сам једно време станао у штеку. То је била обична рупа у зарђалом кориту од гвожђа, хладно, без патоса и било каквог подешавања за становање, пуна влаге и локава смрдљиве воде, која је цурила споља. Само пристајање брода у било које доба дана или ноћи и сваки акт у вези са тим био је уједно и знак за буђење и окупљање радника. По пристајању брода магационер, који је уједно обављао и све послове кореспонденције, одређивао је из окупљене гомиле појединачно потребан број радника који могу отпочети рад. Ретко су када сви радници, њих око 60—70, који су чекали били упуслени. Рад је почињао у различито време — у пола ноћи или још касније, што је зависило од момента приспећа брода. Рад се није прекидао док се не обави истоуар и утовар брода. У сезони рада, када га је било више, радило се по цео дан и ноћ без одмора. Радници су износили тешке сандуке и цакове и разну упаковану робу и тешка колета од стотину и више стотина килограма, враћајући истоуремено назад друге предмете за утовар. Па ипак то је било оно најбоље

што је радник могао у то време пожелети: да има да ради, да може зарадити и поштено се нахранити. Лакше се трпео терет и напоран рад него дуга беспослица и глад.

Код „Галеба“ је било упуслено и неколико сталних радника, магационера и складиштара са месечним платама. То су већином били неки даљни робаци и штићеници власника фирме. Ови радници су сами обављали све послове мањег обима, а тек кад је било више посла и кад они нису могли стићи да га обаве, узимани су други радници који су плаћени на сат. Ни ови стални радници нису имали своје радно време. Они су морали бити ту и радити као и остали радници у свако доба дана и ноћи, док се посао цео не заврши. Радници су плаћани 4 до 5 динара на сат, а ретка је била прилика да се увати цела дневница и да се узастопно више дана ради. По престанку посла зарада се могла одмах подићи, а с тиме је престајао и радни однос с предузећем. Тако су се радници који су радили код „Галеба“ сматрали његовим радницима само по томе што су становали ту у штеку, у магацинима и на пристаништу „Галеба“. Радило се директно у режији предузећа, а радници су повремено пријављивани уреду, није било капараша и њихове тираније. Магационер и стални месечни радници контролисали су да се не стоји и не напушта посао, иначе сваки радник који је носио на леђима 100 до 200 килограма морао је журити да би тај терет скинуо са себе. Па ипак и такви услови рада код „Галеба“ били су повољнији него на већини других места и радилишта савске обале... То се јасно уочава када услове рада на „Галебу“ упоредимо са другим радилиштима или са условима какви су били на солари. Ту, на солари, услови рада били су посебно тешки. Со је долазила у шлеповима онако изломљена у блокове. Капароши су преузимали истоуар соли, унајмљивали и експлоатисали раднике како су хтели. Увек би се нашао капараш који је нудио да истоуар обавља за нижу цену, снизивши тако цену рада до апсурда. Тада је капарашу остало да још више притисне раднике ка-

ко и поред тако ниске цене за коју је преузео посао извукао нешто и за себе. То је постизано већим товарењем радника носача и интензивнијим радом. Радници су једва ишли под самарима и тешким товаром уз степенице, стрме и слабе скеле које су се увијале под њима. Неки су након краћег или дужег рада напуштали посао не добивши често никакву накнаду за свој рад. Радник који напушта посао није добијао ништа ако је посао напустио пре пет часова рада. Капарашу је тако ишло у корист да што више радника напусте посао, јер зарада остаје њему, зато се и бринуо да сувишњим товарењем што више истера, узимајући друге који су били без посла. Дешавало се да ни капараша, и поред свих мера и притисака на раднике, нису на крају могли исплатити раднике због ниске цене за коју су предузели посао. Неки од њих су бежали са примљеним парама не давши радницима ни ту бедну зараду.

Међу обалским радницима било је много старих и болесних људи. Они су ретко када могли добити запослење, јер нико није хтео да их прими на посао због малог ефекта у раду који су они могли постићи. Они нису могли издржати на тако тешким и напорним пословима као и темпо рада који су поједини капараша тражили, те би у случају када им западне да раде сами, напуштали посао. Такав темпо посла могли су издржати само снажни радници и млади људи са села, какве су често тражили и доводили капараша из разних крајева земље. У државно речно бродарство обично су довођени и упошљавани Шиптари, као најпостојанија и најјевтинија радна снага.

Изградњом панчевачког и земунског моста преко Дунава и Саве повећала се беспослица код обалских радника. Радници који су радили на бродовима и пристаништима који су одржавали редован саобраћај са Панчевом, Земуну и Новим Садам остали су без посла. Транспорт робе између Београда и поменутих места вршен је сада преко мостова директно купцима у складиште. Радници су све ређе били у могућности да дођу до посла и зараде, нарочито

зимом када је због леда и прекида пловидбе наступала тотална беспослица.

Обалски радници нису уживали никакву социјалну заштиту. Они нису били социјално осигурани ни у време када су радили. Социјално осигурање било је према закону о социјалном осигурању обавезно за све раднике, али послодавци, а посебно капараша, нису поштовали то као ни друга стечена права радника. За време беспослице и глади о беспосленим радницима нико се није бринуо. Они су гладовали или су се довијали на разне начине да би се одржали у животу. Редак је био обалски радник који је имао породицу и стан. Стана скоро нико није имао, а ожењени ретки појединци становали су у обичним шупама и подрумима. Било је празних станова за издавање, али радник није могао да их изнајми због мале зараде и скупе кирије. Становало се напољу по пристаништима, старим и напуштеним шлеповима, дереглијама, огревним и разним другим складиштима. Глад и беда обалских радника испољавали су се на сваком кораку. Људи су ишли напола голи, јер нису имали шта да обуку. Да би прикрили голотињу тела, подешавали су и навлачили на себе обичан цак, који су негде налазили и такви излазили међу свет и на посао када би га добили. Одело, ако га је неко имао, било је умазано брашном, кречом и разном робом са којом су радили. Стари и болесни радници, без помоћи и без социјалне заштите, били су у посебно тешком положају, јер их нико није хтео примити на посао и онда када га је било. Ти стари и болесни радници често су се могли видети како просе милостињу или како код неког хотела и ресторана претурају канте са ђубретом тражећи отпатке себи за храну. У тој средини налазили су често уточиште криминалци и разни други пробисвети. Могло би се навести низ примера где поједини од тих радника, стари и болесни, умиру у тешкој беди и немаштини по разним јазбинама као дивље звери, тамо где се затекну, без ичије бриге и помоћи.

Борба за боље услове рада и формирање прве синдикалне организације

Сурова експлоатација обалских радника није била ничим ограничена. Дуго времена обалски радници нису могли да се ефикасно супротставе тако тешком и бедном положају у који их је ставио капиталистички систем и реакционарни режим старе Југославије. Они дуго нису имали ни своју синдикалну организацију, нису били организовани у класном синдикалном покрету. Шестојануарска диктатура и прогон класног синдикалног покрета, који је следио после тога, довео је и обалске раднике Београда до тога да остану без своје синдикалне организације и могућности да се организују и заједнички супротставе суровој експлоатацији. Међутим, упркос прогонима и терору, радници нису престали осећати потребу да се организују и формирају своју синдикалну организацију и потребу акције за побољшање свог економског положаја. Тако је већ маја месеца 1931. године одржана конференција обалских радника на којој је изабрана тарифна комисија са задатком да припреми тарифни правилник о ценама рада на обали.³ 1933. године радници запослени на ђумур-штеку ступају у штрајк захтевајући боље услове рада и повећање плата. Дирекција речног бродарства уз помоћ полиције успела је да сломи тај штрајк. Отпуштено је са посла око половина радника који су штрајковали и доведени други. На ђумур-штеку је радило око 25 радника. Вршен је утовар погонског горива у бродове у свако доба дана и ноћи. Поред тешких услова рада и ниске плате сваки члан посаде брода сматрао је да може да наређује и да малтретира раднике.⁴

Резултати рада поменути комисије, акције и штрајкови обалских радника нису дали жељене резултате јер нису постојале синдикалне организације обалаца, није било јединства и организоване борбе обалских радника. Зато све више сазрева свест о потреби организовања обалских радника у оквиру Урсових синдиката и формирања синдикалне подружнице обалаца. Акција у том прав-

цу почела је већ 1933. године. Све више се говори и агитује међу радницима о потреби организовања и заједничке борбе. Обалски радници све више увиђају потребу формирања своје синдикалне организације и вођења заједничке борбе за своја права и интересе. Осећа се све већа солидарност обалских радника са радницима других струка. Тако, на пример, 1936. године обалски радници Београда прикључују се штрајку грађевинских радника и присуствују протестном збору на Новом Београду код Сајмишта.

Па ипак са организовањем обалских радника и формирањем њиховог синдиката ишло је врло споро. Капарашки систем рада био се пробио на сваком месту и на сваком радилишту. Капарашки су имали један број својих сталних радника које су нешто боље плаћали и везивали их за себе. Остале раднике доводили су са стране и ослањали се на њих у извршавању својих послова. Тим радницима изгледало је да капарашу могу захвалити што им је дата могућност да раде и зарађују своју мизерну плату. Због тога су први резултати на пољу организовања радника у Урсу постигнути пре свега међу обалским радницима који се нису везивали за капараше и послодавце као њихови стални радници.

На обали је био један број радника који скоро никада нису хтели да раде код капараша. Тако, на пример, обалски радник Стеван Бракус⁵ више је волео да седи беспослен и да хода гладан поред Саве него ли да прими посао код капараша. Тако су се односили и неки други обалски радници: Милорад Бокић Креза, Лазар Стојановић и Миленко Бајкић⁶ и други. Они су настојали да остану слободни. Често су сами погађали посао, заједнички радили и заједнички делили зараду. Баш ови другови први су се учланили у Урсов синдикат и повели борбу за формирање синдикалне организације на обали.

Тек почетком 1938. године формира се прва синдикална организација Урса међу обалским радницима у Београду. Председник управног одбора подружнице био је Стеван Петричић, а секретар

ПОСЛЕ 20 ГОДИНА...

Тарифа је пошписана, урамљена и већ се ради по њој...

Обалски радници у Београду већ месецима воде акцију за регулисање својих радних услова. Они су то покушали да реше сами у својим редовима. Ради тога су образовали радне колективе при истовару бостана. Успех је надмашио сва очекивања и идеја радних колектива је узимала све шире размере.

Истовремено је вођена акција за регулисавање положаја путем склапања колудговора. Главна је пажња била посвећена укидању капараша.

Преговори су истовремено вођени са свима послодавачким групама. Најзад су окончани и истовар

угља, дрвета, цигле и црепа је регулисан. Капараша су укинута. Цене су повећане по утврђеној скали. Оне су подигнуте на степен који може да обезбеди егзистенцију београдског обалског радника.

То је дошло до израза и на конференцији која је одржана прошлога четвртка. Наиме, другови су са великим одушевљењем примили нову тарифу. После реферата друга Боснера велики број обалаца је потврдио своје одушевљење са постигнутим резултатима.

Тарифа је штампана, урамљена и у свим свратиштима истакнута. И тако после 20 година на обали опет постоји тарифа.

Обавест о одређивању тарифе за рад обалских радника Београда (*Радничке новине* бр. 49 од 2. XII 1938)

Avis sur les tarifs du travail des dockers de Belgrade (*Radničke novine* № 49 du 2 décembre 1938)

Милан Мишчевић.⁷ У управи подружнице били су још и Лаза Стојановић, Миленко Бајкић и Лаза Рашета, благајник.⁸ Ова прва подружница обалских радника у Београду ушла је у састав Савеза грађевинских радника, а нешто доцније укључује се у Савез лучко-обалских радника чије је седиште било у Сушаку. У време свога формирања подружница је бројала око 160 чланова синдиката. Доцније се овај број попео на близу 700 синдикално организованих радника. Ту, међу овим првим члановима синдиката налазили су се већ скоро сви они обалски радници који су се доцније истичали својом борбеношћу и активношћу

у борби за боље услове рада обалских радника. Ту су већ и они обалски радници који су са пушком у руци ступили у партизанске одреде и дали своје животе за ослобођење радничке класе и социјализма.

Непосредни задаци које је синдикална организација решавала одмах по њеном формирању били су следећи: борба за боље услове рада обалских радника, борба против капараша, борба против упошљавања радника са стране пре него што се уполсе стални обалски радници, борба за утврђивање тарифних ставова за поједине радове на обали и склапање колективног уговора са послодавцима.

Капараша су били највећа сметња на путу за побољшање економског положаја обалских радника и препрека за било какав успех у том правцу. Зато је питање борбе против капараша и њихове посредничке улоге у раду било једно од основних питања у борби за боље радне услове на обали.

Већ 1938. године израђен је нацрт колективног уговора и поведени су преговори са послодавцима о тарифним ставовима на обали и за потписивање колективног уговора. Поред представника обалских радника, у делегацији на овим преговорима са послодавцима учествовали су и представници радничке коморе. То су били Јосип Боснар и Бранко Петек.⁹ Они су још пре указивали помоћ обалским радницима при организовању у синдикатима и доста су помогли делегацији обалаца у вођењу ових преговора. Ови преговори са послодавцима трајали су око месец и по дана. Послодавци су на све начине саботирали ове преговоре и покушали да избегну потписивање колективног уговора. На крају су и представници државне власти морали да посредују у овим преговорима. После тога дошло је некако до закључења колективног уговора између послодаваца и обалских радника.

У јесен 1939. године поведени су нови преговори са послодавцима за обнову колективног уговора. Поново је настало натезање и саботирање преговора од стране послодаваца и дошло до посредовања представника Управе града Београда. Након борби и преговарања које је трајало око два месеца, обновљен је и потписан нови колективни уговор. Овим уговором повећане су зараде и побољшани услови рада на обали. Послови се уступају директно радницима по нешто већој цени од оне по којој су уступани капарашима. По тој цени радници су под нормалним условима рада могли зарадити 50 динара дневно. Најважнија одредба уговора била је признавање права радницима да се на обали могу упошљавати само чланови синдиката.

Иако су услови које су представници радника поставили на овим преговорима само делимично усвојени, утврђивање

тарифе за поједине радове на обали и потписивање колективног уговора, представљало је крупан успех обалских радника и значило много у погледу побољшања њиховог материјалног положаја. Тај успех имао је далекосежне последице и велики значај у даљој борби обалских радника за јачање класне свести, борбеног морала и солидарности обалских радника. Послодавци и капараша схватили су и протумачили колективни уговор и постигнути споразум на свој начин, мислећи да ће и даље моћи да раде како они желе и како им одговара, па су тако и почели да раде. На другој страни био је све већи број синдикално организованих радника који су се позивали на колективни уговор и усвојену тарифу и супротстављали покушају послодаваца. Радници су преко своје синдикалне организације захтевали да се поштују одредбе колективног уговора и физички се супротстављали покушајима капараша и послодаваца да раде на стари начин и да се крше одредбе колективног уговора. Одлучним ставом и отпором радника на крају је успело синдикалној организацији да директно преузима поједине послове и да на њима запошљава чланове синдиката.

Карактеристичан је био први колективни рад на обали, који је организовала синдикална подружница. То је рад на истовару лубеница у лето 1938. године, баш у време потписивања првог колективног уговора. У то време на обали је било врло мало посла, а већи део послова још увек су обављали капараша. Већина синдикално организованих обалаца под утицајем своје синдикалне организације одбијали су да раде код капараша и супротстављали се њиховом посредовању у раду, тражили су да се рад на обали уступа синдикалној организацији и преко ње члановима синдиката. На тај начин организацији је успело с времена на време да добије или боље рећи да отме неки посао. Синдикална организација одређивала је своје чланове да раде на тим пословима по одређеном реду и распореду који је одређивала управа подружнице.

У лето 1938. године синдикална организација преузима рад на истовару лу-

беница на савској обали. Одређена је цена рада по тежинској јединици у складу са утврђеном тарифом. Власници су обавештени о условима рада и позвани да рад на истовару своје робе уступају само оним радницима које одреди синдикална организација. Власници су се у почетку бунили и покушали да уделе друге раднике са стране. Синдикално чланство окупљено на обали физички је спречавало ове покушаје. Власницима је остало да сами истоварају своју робу или да пристану на услове синдиката. На крају, немајући куда, они су пристали на услове које је синдикална организација поставила. Тако је, поред неких других послова, рад на истовару лубеница обављао искључиво синдикално организовано чланство.¹⁰

Распоред радника на посао вршен је на следећи начин: сви радници уведени су у један списак и по одређеном реду и по групама одређивани на поједине послове. У списку су били и сви старији и изнемогли радници, па су и они редовно распоређивани на посао као и сви други, а радили су према својим могућностима. Један од радника обављао је посао око обрачуна и наплате радова и све друге благајничке послове. Свако вече вршен је обрачун и дељена зарада на једнаке делове онима који су у раду учествовали. Тај пример показао је врло јасно да се може запослити и већи број обалских радника и да се могу постићи солидне зараде, боље него што су их икада пре могли постићи обалски радници, да стари и изнемогли радници обалци могу да се уделе и зарађују средства за своју егзистенцију. После овога примера порасло је интересовање обалских радника за такав начин рада. Они су увидели да удружени и јединствени могу постићи оно што нису могли разједињени. Нарочито су за овакав начин рада били заинтересовани старији и за рад мање способни обалски радници. Такав колективан рад за њих је био једина могућност да се запосле. После тога, уз подршку све већег броја радника, синдикална организација преузима све већи део послова и на тај начин упошљава све већи број обалских

✓ СОЛИДАРНОСТ ОБАЛСКИХ РАДНИКА СА ШТРАЈКАЧИМА У СПЛИТУ

Сазнајемо да су обалски радници, приликом исплате, развили спонтану акцију да за своје штрајкујуће другове у Сплиту скупе добровољни прилог. Радници са савске обале су прикупили 760 д. а они на дунавској 440 динара. Тако је, у току једнога дана, радницима у Сплиту достављено из Београда 1200 динара.

Прилог би, свакако, био десет пута већи да постоји подружница. Али, њено деловање је својевремено онемогућено.

Напис у *Радничким новинама* бр. 42 из 1939. о солидарности обалских радника Београда са штрајкачима

Article de *Radničke novine* № 42 de 1939 sur la solidarité des dockers à Belgrade avec les grévistes

радника. Послодавци су све више присиљени на попуштање, јер им то више одговара него стални и дуги спорови са радницима и задржавање истовара припеле робе. Наступила је повољна ситуација да обалски радници преко своје синдикалне организације преузимају све послове на обали, да потпуно искључе посредничку улогу капараша и још више побољшају радне услове.

У тој ситуацији послодавци праве нови маневар да би спречили примену колективног уговора. Они сада уз помоћ и сарадњу полиције оснивају подружницу обалско-транспортних радника у саставу Југорасовог синдиката.¹¹ Путем разних обећања, претњи и уцена они успевају да окупе један број обалско-транспортних радника у Југорасу и да под том фирмом задрже одређене позиције у раду на обали, супротстављајући

се синдикалној организацији УРС-а. Након тога долази до забране синдикалне подружнице Урсовог синдиката под изговором да су радници пришли Југорасу.¹² Истовремено, да би придобило што више радника, руководство Југорасових синдиката обећава радницима да ће се залагати за примену тарифе и одредаба колективног уговора. Та обећања требало је да их приближе обалским радницима и афирмишу код њих како би учврстили своје позиције на бази већ извојеваних тековина обалских радника. Тај њихов маневар није им донео жељене резултате, захваљујући већ стеченом искуству и високој свести једног броја обалских радника.

Урсова синдикална организација на обали морала је престати са радом, а није било изгледа да ће се њен рад поново легализовати. Југорас је окупио један број радника и они су под фирмом те организације и уз подршку власти почели да преузимају послове на обали под истим условима, запошљавајући на њима своје чланове. Фронтално супротстављање таквом раду Југораса није водило успеху, већ пре свега сукобима, разједињавању и цепању обалских радника. Такав став могао је довести остале раднике у тешку ситуацију и беспослицу, јер су послодавци били наклоњени Југорасу уступајући му послове, а поред тога доводили су и упошљавали раднике са стране. Стало се зато на гледиште да се према радницима који су ступили у Југорас не заузима фронталан став, већ да се формално прихвати постојање Југораса, па да се у Југорас и учлани један број радника бивших чланова УРС-а, с тим да радници од руководства те организације захтевају да испуни своје обећање, да се заузме како би се утврђени тарифни ставови и одредбе колективног уговора примењивали у пракси.¹³ Ради тога је овлашћен и Миленко Бајкић да уђе у управу Југорасових синдиката како би инсистирао у томе правцу и са тога места ометао учлањивање једног броја обалаца у Југорасову реакционарну организацију. Бајкић је са доста успеха извршио овај задатак. Један број обал-

ских радника није се никада ни учланио у тај синдикат, а они који су се учланили уплатили су само уписнину и то је било све. Спречен је и покушај Југораса да међу обалским радницима изабере своје радничке поверенике. Радници су одбили да бирају поверенике на листи Југораса. Они су имали своје другове и опробане синдикалне борце којима су дали поверење и који су иступали у име радника и у њиховом интересу тамо где је то било потребно.¹⁴ Радници су пре свега тражили испуњење обећања датог од стране Југорасових синдиката у погледу примене тарифних ставова предвиђених у колективном уговору. Руководство Југораса није могло да не подржи те захтеве и да одбије испуњење датих обећања ако је хтело да добије подршку и упориште код обалаца. Тако је ускоро на целој обали дошло до искључивања капараша као посредника упркос њиховој активности на страни Југораса. Капараша су само на железничкој станици успели да задрже своја упоришта и позиције у нешто измењеном облку.¹⁵ Радници су сада поново преко својих изабраних представника преузимали радове на обали, сами вршили распоред и обављали ове послове без утицаја Југорасових синдиката, уједно захтевајући заштиту Југораса и ако су само формално признавали његово покровитељство.

На обали су се формирала три радна центра у којима су се окупљали радници и распоређивали на посао. Један од тих центара био је на Бари Венецији, други на Чукарици, а трећи на Дунаву. По тим центрима устројени су спискови обалских радника у које су уведени сви радници и тиме укључени међу оне који имају право да раде на обали. Према списковима и одређеном реду вршен је распоред радника у поједине групе на посао. На посао су распоређивани сви радници из списка, па и они мање способни за рад. Они су распоређивани у поједине групе на лакше послове. По завршеном послу зарада је дељена равномерно на све учеснике према броју радних дана. Распоред су вршили другови које су сами радници бирали. Ови

Обалски радници:
С лева на десно —
Пантелија Митри-
чић, Милорад Бо-
кић - Креза, иза
њега Милан Шијан,
Миленко Бајкић и
Стеван Бракус

Les dockers, de ga-
uche à droite — Pan-
telija Mitričić, Milo-
rad Đokić — Kreza,
derrière lui Milan Si-
jan, Milenko Bajkić
et Stevan Brakus

другови бирани су из редова оних радника који су се истицали још за време Урсове синдикалне организације.¹⁶ Тако су обалски радници после забране синдикалне организације УРС-а остали јединствени под утицајем руководства оних обалских радника и чланова КПЈ који су их и пре организовали и предводили у синдикалном радничком покрету.¹⁷ Та околност омогућила је да се и даље настави успешна борба, да се сачува јединство обалских радника, искључи посредничка улога капараша и још више побољшају радни услови на обали. Тако су се на крају неки од капараша морали задовољити тиме да се приме на посао као обични радници и са зарадом коју сами зараде. На тај начин обалски радници су се у радном процесу и у организацији посла потпуно осамосталили и одвојили од реакционог руководства Југорасових синдиката. То је омогућило даље јачање класне свести и солидарности обалских радника и јачање утицаја КПЈ међу њима. Тим путем су обалски радници успели да у великој мери побољшају свој економски положај, услове рада и зараде. Сада су сами радници увели осмочасовно радно време на обали, пошто је од њих самих зависило колико ће да раде. Ти бољи услови рада изразито су се примећивали на радницима 1939. године у њиховом облачењу и животу уопште. Радници су се све мање задржавали у кафанама, јер су знали

кад је ко од њих одређен да ради, па нису имали потребе да у кафанама на обали очекују хоће ли наићи неки посао и хоће ли упасти у комбинацију да раде. Већи део радника почео је да проналази и изнајмљује станове, да сређује живот и да заснива породицу. Међу обалским радницима почели су сада добивати уочиште и заштиту не више лопови и пробисвети, већ њихови другови, борци за исте циљеве који су прогањани због револуционарног рада и учешћа у штрајковима и акцијама радника за боље услове рада и живота. Обалски радници постали су редовни прилагачи „Црвене помоћи“ и сами су почели стварати фондове у исту сврху, ради помоћи ухапшеним и прогањаним друговима.¹⁸

Доцније је руководство Југорасових синдиката увидело да му се обалски радници све више измичу испод контроле и утицаја, да формално чланство и признање Југораса ништа не значи. Они су увидели да још више јача солидарност и класна свест радника и да, захваљујући томе, обалски радници и против воље руководства и даље побољшавају зараду и услове рада. Због тога долази до новог покушаја Југораса да разбије организовано јединство и солидарност обалских радника. У ту сврху они заједно са послодавцима почетком 1940. године покушавају да доведу раднике са стране и да помоћу њих обављају послове на обали. Ни овај покушај није успео захваљујући јединству и

решености обалских радника да му се једнодушно супротставе. Обалцима је успело да после тога преузму рад и на железничкој станици Топчидер.

*Партијско-политички рад међу
обалским радницима*

Све до 1938. године није постојао сталан и организован контакт КПЈ са обалским радницима. Оно што се знало и говорило међу обалцима, о класној борби и о политици КПЈ долазило је до њих на разне начине. Томе су пре свега доприносили стари обалски радници — бивши чланови Независних радничких синдиката и других радничких синдиката, који су учествовали у штрајковима и акцијама радничке класе у време слободног рада синдиката. Затим поједини обалски радници који су радили у местима где је синдикална организованост и класна свест била на вишем степену, а доцније из разних разлога долазили и запошљавали се на обали.¹⁹ Најзад томе су доприносили обалски радници који су долазили у контакт са синдикалним функционерима и другим борцима радничке класе, студентима и напредним људима уопште. Тек током 1938. године почиње се осећати директан контакт и утицај организације КПЈ, њених чланова, кандидата и симпатизера међу обалским радницима. Тај контакт и утицај долази, с једне стране, од појединих обалских радника са Чукарице који су током 1938. године примљени за кандидате или чланове КПЈ и појединих графичких радника чланова КПЈ, с друге стране, који долазе на обалу и директно се повезују са обалским радницима, развијајући међу њима политички и револуционарни рад. Први од графичара био је Пантелија Митричић звани Пане, затим Мојсило Зиравов и други.²⁰ Ти контакти и веза другова графичара са обалским радницима крајем 1938. године и почетком 1939. године били су врло значајни, јер су се обалски радници све чешће и редовније информисали о разним политичким и другим актуелним питањима класне борбе и политике КПЈ. Један

број радника-обалаца учествовао је на излетима које су организовали графички радници.²¹ То је такође васпитно утицало на обалске раднике и допринело да се упознају и зближе и са радницима других струка, да у друштву са њима јасније схвате своју класну припадност и улогу.

Од највећег је значаја рад на формирању партијске организације на обали. На том послу ради Вељко Мићуновић, тадашњи студент Правног факултета.²² Он је већ у току 1938. године учланио један број обалских радника у организовању Комунистичке партије Југославије. Крајем 1938. године и почетком 1939. године Вељко Мићуновић формира прву партијску организацију међу обалским радницима на Чукарици. Ту прву партијску ћелију на Чукарици сачињавали су Лаза Стојановић, Милорад Бокић Креза, Милан Чубрило Чаруга и Аца Бурда, радник из фабрике шећера. Нешто доцније примљен је и Илија Опсеница.²³ Током 1940. године и 1941. године у овој организацији су примљени у Партију још и други: Стеван Бракус, Ивица Девчић, Никола Божић (Шестан), Тома Бревуљ, Иван Шимић и други.²⁴ Поред чланова КПЈ ова партијска организација канديدовала је један број другова обалаца који су напустили Београд пре него што су били примљени у Партију. На пример, Николу Вучету (Црног) и Милутину Радојчића.²⁵ Први секретар партијске организације на Чукарици био је Милан Чубрило (Чаруга), а после њега Милорад Бокић (Креза).

Током 1939. године почео је рад на формирању партијске организације међу обалским радницима и на Бари Венецији. Ради тога сам тада враћен са Чукарице на Бару Венецију. Ја сам већ и пре тога радио на Венецији, па сам био прешао на Чукарицу. Пошто сам на Венецији био познат и познавао већи број радника и другова са којима је већ и пре нешто рађено, враћен сам поново тамо. Тада су ме на Венецији радници изабрали да вршим распоред радника на посао. После мога хапшења од Специјалне полиције јануара месеца 1940. године, на Венецију је послан

кандидат Партије Душан Бараћ, који је наставио формирање партијске организације на Венецији. Након краћег времена, 1940. године формирао је Вељко Мићуновић и другу партијску организацију међу обалским радницима. Ову партијску организацију на Венецији, у време њеног формирања, сачињавали су: Душан Бараћ, Младен Шарић и Бранко Дувњак.²⁶ Нешто доцније у организацију су примљени и Фрањо Полак и Буро Вучковић (Мајстор).²⁷ Доцније су у овој организацији повезани Допућа Саво и Тојага Мане.²⁸ Поред чланова КПЈ, и у овој партијској организацији за кандидате КПЈ примљен је један број обалских радника, међу којима су били и Рајко Растовац, Хумалић Хасан, Медић Божо и Лончар Јово.²⁹ Први секретар партијске организације на Венецији био је Бараћ Душан, а после је ову дужност преузео Шарић Младен.

На обали је постојала јака скојевска организација. Секретар Скоја био је Ивица Девчић, члан КПЈ са Чукарице. Кандидати за чланове КПЈ и скојевци били су врло активни и добијали су разне поверљиве и одговорне задатке као и чланови Партије.

Вељко Мићуновић, који је радио на формирању партијске организације међу обалским радницима, непосредно је кандидовао и примао другове у Партију. Он је тада и мене кандидовао за члана КПЈ. Ја сам још 1938. године био повезан са графичким радником и чланом КПЈ Пантелијом Митрићем. Он ми је доносио и давао поједине књиге, брошуре и разне летке, позивао ме на разне излете графичара и слично. Доцније се са мном све више почео дружити Лаза Стојановић, члан КПЈ са Чукарице. Олазили смо у студентску мензу и на разна предавања. Лаза ми је почео давати и разне задатке. Тако је једном требало тући неке капараше, који су отворено иступали против организовања и класне солидарности обалских радника. Укључен сам у један кружок, где смо прорађивали Историју СКП(б). Па ипак, када је требало да postanем кандидат КПЈ Лаза ме је упутио на са-

станак са једним студентом. Тај студент, како сам доцније сазнао, био је Вељко Мићуновић. После краћег упознавања и разговора добио сам задатак да са једним графичким радником пишем разне пароле по зидовима на Чукарици. Техничка средства за то донео је овај графички радник. Овај посао смо обавили како нам је било наређено. Сећам се — једна парола је гласила: „Живела слобода!“ Писали смо ове пароле поред самога жандарма, ухвативши тренутак када се он окрене. После тога, на једном посебном састанку са Мићуновићем, кандидован сам за члана КПЈ. Тада, као кандидат КПЈ, добио сам низ партијских задатака. Задужен сам да посебно радим и прорађујем партијски материјал са Дувњак Бранком и Медић Божом, који су били предвиђени за кандидате. Прорађивао сам са њима и говор Георги Димитрова на лајпцишском процесу, који сам добио од Вељка. Пошто на Венецији до тога времена нико није био кандидован ни примљен у КПЈ, ја сам као кандидат обављао и низ других партијских задатака. Организовао сам набавку и растурање разне партијске штампе. Организовао сам повремене састанке са групом истакнутијих обалаца, на које су долазили и говорили поједини другови, које је слала партијска организација града. Радио сам у Странци радног народа.

Као што се види, међу обалским радницима Београда у релативно кратком временском периоду формиране су две партијске организације које су се за кратко време омасовиле и постале важан политички фактор међу обалским радницима и чврст ослонац партијске организације Београда. У овим партијским организацијама на обали уздигли су се и васпитали многи обалски радници, неустрашиви борци за права и слободу радничке класе и ново социјалистичко друштво. Многима су још и данас у сећању ликови тих истакнутих бораца обалских радника и комуниста Ивице Девчића, Лазе Стојановића, Милорада Божића Крезе, Илије Опсенице, Стевана Бракуса, Бранка Дувњака и многих других револуционара и хероја из редова обалских радника. То су другови који

су се несебично залагали и истицали у борби за права радничке класе, како пре рата тако и са пушком у руци у току НОБ. Сви ови другови јуначки су погинули и дали своје животе у борби за лепши живот радничке класе и будућих покољења.

Формирање партијске организације међу обалским радницима било је од великог значаја за рад међу обалским радницима, за развијања и јачање класне политичке свести међу њима. Поред активности и рада на партијској линији током 1939. године и доцније, развија се политички рад међу обалским радницима и у другим облицима. Тако се 1939. године са обалским радницима повезује другарица Лепа Перовић и ради са њима на линији Странке радног народа. Она одржава стално везу са обалским радницима, уводи поједине обалце у одборе Странке радног народа и на тај начин развија ширу политичку активност и рад међу обалским радницима. Формиран је био и рејонски одбор Странке радног народа. Члан тога одбора били смо Аца Бурда из фабрике шећера, ја и још неки другови. Присуствовао сам једном састанку овог одбора у кући једног радника на Дедињу. Састанак је сазвала и њиме је руководила Лепа Перовић. Следећи састанак био је заказан у једној кафани на Чукарици. Томе састанку нисам могао присуствовати услед хапшења.

Све више се међу обалским радницима купује и чита напредна штампа, растурају леци и друге полулегалне и илегалне публикације. Већина радника претплаћује се и редовно чита полулегални лист Странке радног народа „Седам дана“. У то време и доцније организују се разни политички састанци са већим бројем истакнутијих обалских радника, на које долазе и на којима говоре предавачи — партијски активисти из града. На овим састанцима говори се радницима о међународној политичкој ситуацији, о актуелним питањима борбе радничке класе и политичкој линији КПЈ. Објашњава се улога Совјетског Савеза и КПЈ. Говори се о издајничкој и реакционарној политици владе Цветковић-Мачек, о намерама фаши-

стичких агресора и капиталистичких империјалиста. Оваквим састанцима било је обухваћено око 50—60 обалских радника. Доцније се овај круг проширује и обухвата преко 100 обалских радника. Овакви састанци су одржавани на разним местима, полулегално, у последњим одељењима кафана и на другим мање уочљивим местима.³⁰ Било је случајева да се овакви састанци држе и у чамцима на Сави. За време вожње чамцем по Сави радници су слушали предавање и дискутовали о појединим питањима. Један број радника, пре свега чланова и кандидата Партије, повремено је укључиван на партијске курсеве и семинаре у циљу теоретског и политичког уздизања и на проради историје СКП(б). Овакав интензиван политички рад и активност међу обалским радницима био је од великог значаја. Он је извршио политичке припреме и учврстио њихово морално-политичко јединство. Радници су све јасније схватили своју класну припадност и политичку улогу. Све више су осећали да представљају посебну снагу која стоји у супротности са капиталистичком државом. Тако су они интензивно припремани и организовани за предстојеће догађаје. Овај партијско-политички рад међу обалским радницима утицао је на њих толико да је већина радника постала свесна своје улоге и задатака и била спремна да на позив КПЈ пође у борбу и сваку другу акцију коју организује и којом руководи КПЈ. Та околност допринела је да обалски радници масовно учествују у НОБ, да испоље у њој масовни хероизам и јунаштво.

Упоредо са организационим и политичко-партијским радом и организацијом обалских радника у синдикатима ишло је и све веће учешће радника у борбеним акцијама, како економског тако и политичког карактера, које је организовала КПЈ. Већ 5. децембра 1939. године група обалских радника учествује у радничким демонстрацијама код Слатине протестујући против скупоће и глади.³¹ Од тада па све до устанка народа Србије против окупатора обалски радници Београда активно уче-

ствују у разним акцијама, протестима и демонстрацијама, у борби против издајничке и реакционарне политике владе Цветковић-Мачек и сурове експлоатације капиталиста. Тако обалски радници масовно учествују у студентским демонстрацијама 14. децембра исте године. На излету у Кошутњаку 8. септембра 1940. године учествује већина обалских радника. Том приликом рањен је обалски радник Стојан Граовац од полицијског куршума.³² У демонстрацијама од 27. марта 1941. године учествују скоро сви обалски радници. Они су већ пре тога учествовали на многобројним митинзима и протестима против приступања Југославије тројном пакту, обезбеђивали те митинге и говорнике који су на њима иступали, а и сами су иступали и говорили на неким од тих митинга. Обалски радници су често помагали радницима других струка приликом штрајкова у борби против штрајкбрехера. Тако су обалски радници учествовали у стражарењу приликом штрајка аеронаутичких радника 1940. године, у штрајку цигларских радника и приликом штрајка радника у фабрици „Рогожарскога“. Они су у тим штрајковима стражарили и физички се обрачунавали са штрајкбрехерима. Исто тако, обалци су учествовали у штрајку кожарских радника и фабрике Владе Илића, 1940. године. У тим штрајковима они су се тукли са полицијом и физички обрачунавали са штрајкбрехерима који су покушавали да раде за време штрајка. Обалски радник Стеван Бракус ударио је шамар сину власника кожаре на Чукарици због чега се са још неколико обалаца дуго времена морао крити од полиције, која га је после тога тражила.³³

После капитулације старе Југославије и окупације Београда од фашистичке Немачке обалски радници учествују у разним борбеним акцијама, диверзијама и саботажама које су организоване против немачких окупатора. Чланови Партије, кандидати и скојевци учествују у паљењу фашистичке штампе у Београду 1941. године и у многим другим диверзијама. Запаали су неколико ва-

гона сена и сламе на малој железничкој станици. Према причању Рајка Растовца и Вучковића, у акцији за спасавање друга Ранковића из затвора учествовао је обалски радник Ивица Девчић.³⁴ Једном приликом он је премлатио једног агента који је покушао да га ухапси и побегао. Учествовао је и у разним другим акцијама. Обалци су учествовали скоро у свакој акцији коју је уочи рата и у рату организовала партијска организација Београда.

Полицијски прогони и хапшење обалских радника

Све већа активност и чешћа иступања обалских радника убрзо су запажена од стране Специјалне полиције. Полиција почиње да се више интересује за обалске раднике, њихов рад и активност. Већ јануара месеца 1940. године ухапшена је група обалских радника због растурања прогласа градског комитета КПЈ за Београд поводом демонстрација од 14. децембра и присуствовања неким илегалним састанцима и предавањима. Ови радници су дуже времена држани у затвору под истрагом, премлаћивани и на крају изведени пред суд за заштиту државе.³⁵ Током 1940. године, како су ми причали поједини другови, било је још неколико хапшења обалских радника због учешћа у разним протестима, демонстрацијама и штрајковима. Ухапшени другови пуштани су након краћег времена на слободу. Марта месеца 1941. године ухапшена је цела партијска организација са Венеције, са око 9 чланова и кандидата Партије, приликом једног састанка коме је присуствовао и Барух.³⁶ Сви ухапшени изјавили су према договору унапред да Баруха не познају и да је он моментално са полицијом упао у просторије. Полиција их је држала у затвору око 5 дана, па су након тога пуштени пошто полицији није успело да утврди карактер тога састанка. Август месеца 1941. године ухапшен је секретар партијске организације на Чукарици Милорад Бокић Креза.³⁷ Он је одведен на Бањицу и после дуге истраге и зверског мучења

стрељан у Јајинцима. Креза није признао ништа од онога чиме га је полиција теретила, упркос дугом и зверском мучењу. Током 1942. године ухапшен је члан Партије са Чукарице Никола Божић Шестан, отеран у логор на Бањицу и стрељан. У 1943. години ухапшен је Мебит Хамзић са два брата Севдића. Отерани су на Бањицу и стрељани.³⁸ Тако је ухапшен и Тојага Мане и стрељан.³⁹ Многи обалски радници, које је тражила београдска полиција, успешно су се крили и одлазили из Београда у НОВ. Међу њима су се често крили поједини компромитовани комунисти и револуционари за време полицијских прогона. Полицији није успевало да међу обалским радницима нађе своје сараднике и провокаторе који би је обавештавали о ономе што се ради и ко се крије код обалских радника. Јединство и солидарност обалских радника које је створено пре рата сачувало се и доцније у току рата, све док већина радника није напустила Београд и ступила у редове бораца НОВ.

Одлазак у партизане

Још у првим данима устанка 1941. године један број обалских радника ступа у прве партизанске јединице које су у то време формиране на територији Шумадије и Фрушке горе. Већ почетком јула месеца 1941. године одлазе три групе обалских радника у партизане, једна с Чукарице, а две с Баре Венеције. Група од 17 обалских радника са Баре Венеције одлази 10. јула у Ваљевски партизански одред у састав Колубарске чете.⁴⁰ 12. јула одлази група од 20 обалских радника са Чукарице у Липовицу и ступа у четврту чету Посавског одреда.⁴¹ Десетог августа одлази и трећа група од 7 обалских радника са Венеције у Ваљевски одред⁴² заједно са Душаном Бараћом и Миланом Дракулићем.⁴³ И ова група радника ступа у Ваљевски партизански одред. У то време један број обалских радника одлази самостално и појединачно из Београда и ступа у поједине партизанске одреде — Ко-

смајски и Фрушкогорски. Тако већ свега месец дана после устанка одлази око 50 обалских радника из Београда у партизане.

То је само један број обалаца који су отишли у партизане у првим устаничким данима. Треба додати да је касније још један број другова обалских радника који су током 1941. године, 1942. и 1943. године изашли у групама или појединачно из Београда и ступили у поједине партизанске одреде и јединице НОВ, о којима немам довољно података.⁴⁴

Утврдио сам имена око 80 обалских радника бораца народноослободилачког рата који су изашли из Београда и отишли у партизане. Од тих 80 обалских радника које сам поменуо, данас их нема ни 20 живих. Та чињеница сама по себи говори да обалски радници Београда не само да су масовно ступали у НОВ, већ да су се пожртвовано борили, масовно и јуначки гинули, не штедећи своје животе у борби за слободу и победу социјалистичке револуције. Сваки преживели борац, који је долазио у додир са овим борцима-обалским радницима, који их је познавао и борио се са њима, говорио је о њима све најлепше. Обалски радници били су необично борбени и храбри људи, истрајни у борби и у свим тешкоћама. Редак је био случај да се неки од њих колебао, клонуо духом и напустио борбу. Многи од обалских радника брзо су постали старешине и руководиоци у партизанским одредима или другим јединицама НОВ. Познати по својој храбрости многи од њих учинили су низ борбених подвига који су их уврстили у ред познатих јунака и народних хероја. Неки од њих добили су и то највеће признање — назив народног хероја. Ти борци, као што су Лазо Стојановић, Ивица Девчић, Стеван Бракус, Илија Опсеница, Милорад Букић Креза, Бранко Дувњак, Божа Медић, Хасан Хумалић, Тојага Мане, Бубало Стево, светли су пример будућим покољењима како се треба борити и гинути за слободу и светлију будућност свога народа.

Споменик обалским радницима на Савском пристаништу. Рад Сретена Стојановића

Le monument aux dockers dans le port de Belgrade, oeuvre de Sreten Stojanović

НАПОМЕНЕ

¹ Извори којима сам се служно, уколико нису наведени, базирају се на личном сећању и доживљајима. Ја сам дошао на савску обалу у јесен 1933. године и радио као обалски радник све до 29. јануара 1940. године, када сам ухапшен од стране Специјалне полиције и од суда за заштиту државе осуђен на 14 месеци робије, тако да се после тога све до ослобођења нисам ни враћао у Београд. Догађаје који су се дојније збили, о којима овде пишем, нисам лично преживео, али су историјске чињенице, које сам утврдио у разговорима са многим обалским радницима и преживелим борцима после рата. Тако сам између осталих разговарао са следећим друговима: Вељком Мићуновићем, државним подсекретаром за иностране послове, Миланом Дракулићем, начелником у Државном секретаријату за послове финансија НР Србије, Рајком Растовцем, директором транспортног предузећа, Душаном Бараћем, пензионером, Фрањом Пољаком, службеником, Иваном Шимићем, службеником, Буром Вучковићем, службеником, Николом Вучетом, потпуковником у пензији, Радојчић Миланом — Шуцом, мајором у пензији, Чубрилом Миланом и многим другим обалцима. Настојао сам да што тачније утврдим и проверим ствари и чињенице о којима сам говорио. Оно што нисам могао проверити радије сам изоставио.

² Постојало је неколико метода капарашења. Код фирми које су имале сталније и чешће послове, као што су били акционарски млини, истовар цемента и слично, капараша су обично од поговене цене задржавали себи један део по вагону, а остатак су делили радницима који су примаали тај посао од капараша. При агенцији државне речне пловидбе, радило је око 300 Шиптара и зараду су делили колективно, али је капараш, како се тада причало, добивао половину укупне зараде. Тај капараш био је такође Шиптар и то неписмен. Имао је уговор са агенцијом речне пловидбе о истовару и утовару целокупне робе са обавезом да на време обави све послове по уговореној цени, а кога ће он упошљавати и како ће га плаћати то је била његова ствар. Говорило се на обали да је он делио зараду на следећи начин. Окупи све раднике око себе, па даје банку раднику, а другу оваја себи говорећи при томе: „Банка теби, банка мени“ и тако добије колико сви радници.

Код фирми које су ређе имале послове на обали капараша су практиковали да узимају раднике у надницу настојећи да што боље искористе надничаре и да обаве посао са мањим издацима. Тако су они практиковали да на чело и зачеље колоне поставе добре и снажне раднике, нешто их боље плате, па се они, журећи, брже натоваре и одмах крећу и вичу на друге који још нису стигли да крену.

Капараш само обилази и контролише да ли су се сви добро натоварили. Ако би неко запео на стрмој и танкој скели, чули би се повици: „Бацај га у воду!“. После тога овакви напуштају посао сами или их капараш искључује, не дајући им често ништа за оно што су радили. Тако се радило код многих капараша — код капараша Цветка, некога „Грофа“, Марка Сургија и других.

³ О формирању ове комисије говори се у *Хронологији радничког и народноослободилачког покрета Београда*.

⁴ Причао ми је Бојкић да је повод за овај штрајк било малтретирање радника. Најважнији бунтовници, како су названи, били су Бранко Дувњак, Стеван Петричић, Душан Барач и други. Ови другови су поред осталих отпуштени, а упошљени други на њихово место.

⁵ Стеван Бракус рођен је 1907. године у селу Залужници код Врховина. Завршио је трговачки занат, али се због свог бунтовног става није могао запослити и радити у трговини. Још релативно млад дошао је на савску обалу и стално остао на њој као обалски радник. Истицао се у борби за организацију обалских радника у синдикалном покрету и боље услове рада на обали. У КПЈ примљен је почетком 1940. године — на Чукарици. 1941. године одлази међу првима у партизане, у четврту чету Посавског одреда и одмах постаје политички делегат вода. Храбро је погинуо фебруара месеца 1942. године у борби са недићевцима у селу Дрлупе, где је и сахрањен.

⁶ Милорад Бокић-Креза рођен је 1906. године у селу Тубици, срез црногорски. Још рано је дошао у Београд и радио на разним физичким пословима и касније постао стални обалски радник. У КПЈ примљен је почетком 1939. године. Убрзо је постао секретар партијске организације и на тој дужности испољио велику револуционарну активност и борбеност. Ухапшен је 23. септембра 1941. године и одведен у логор на Бањици. И поред зверских мучења није никога одао. Стрељан на Бањици.

Лазар Стојановић рођен 1904. године у Кушињевоу код Свилајнца. После завршене матуре у Свилајнци примљен је у жандармерију као официр и био једно време на служби у Црној Гори. Због свог бунтовног карактера отпуштен је из жандармерије 1937. године. Те исте године долази на савску обалу у Београд и постаје стални обалски радник. Убрзо је дошао под утицај КПЈ, постао један од њених најбољих присталица и пропагатора. Примљен је за члана КПЈ крајем 1938. године. Активно се залаже у акцијама обал-

ских радника на пољу синдикалног организовања и у борби за боље радне услове. Енергично је и отворено иступао против непријатеља и разарача јединства обалских радника. Већ у првим данима устанка 1941. године, по задатку Партије, одлази на терен у Поморавље и постаје командир, „ресавске чете“, прве партизанске чете у Ресави. О Лази Стојановићу, о његовој храбрости, јунаштву и борбеним подвизима, говори се у књизи Вите Цветковића „Извештај пише ко преживи“ и у зборнику народних хероја. Као рањен пао је у руке непријатељу и подлегао мучењима. Непријатељ је његово мртво тело, обесио у Свилајци фебруара месеца 1942. године. Проглашен је за народног хероја 27. септембра 1953. године. Подигнут му је споменик у Свилајци.

Миленко Бајкић, родом из Сталаћа, садашњи радник, доцније стални обалски радник. Истицао се у ширењу социјалистичких идеја међу обалским радницима и у раду око организације обалских радника у синдикатима. Био је члан управе подружнице обалских радника.

⁷ Стеван Петричић, обалски радник са Баре Венеције, родом из Коренице. Био је први председник управног одбора подружнице обалских радника. Настројен социјалдемократски, повремено је долазио у сукобе и са комунистима. Ипак је 1941. године отишао у партизане и постао заменик командира чете. После распуштања Ваљевског партизанског одреда ухваћен је и отеран на Бањцу где је и стрељан.

Мишчевић је изабран за секретара подружнице али није показао неку већу борбеност и одлучност.

⁸ Лаза Рашета, као благајник, проневерио је синдикалне паре, па је, захваљујући упорном настојању Лазе Стојановића и Бајкића, био осуђен.

⁹ Јосип Боснар и Бранко Петек, били су тада синдикални функционери Урсових синдиката, а мислим да су били чланови и радничке коморе. Боснар је учествовао и у НОБ и после рата био синдикални функционер. Не знам шта је било са Петеком.

¹⁰ Пронађена је и фотографија радника из тога времена и са тога рада. На фотографији се виде обалски радници како седе на обали Саве, чекају на ред за посао и уједно пазе да послодавци не би упослили друге раднике са стране. Међу радницима на фотографији налазе се, поред осталих, Лаза Стојановић, Стеван Бракус и Милан Шијан.

¹¹ У формирању Југорасових синдиката нарочито су били активни капараши, јер су се и они третирали као радници. Ту су се истicali Пера „Бугарин“ са железничке станице, Миле „Клинац“ и неки други капараши.

¹² Полиција је забранила рад синдикалној подружници УРСа већ у јесен 1939. године и признавала је само Југорасов синдикат, који је иступао у име свих обалских радника и уживао подршку полиције.

¹³ Такав став дошао је од стране партијске организације. Ја не знам како је до њега дошло, али ми је причао друг Бајкић да је одржан састанак, на коме су између осталих били Лаза Стојановић, Милорад Бокић и Вељко Мићуновић и да је Креза њега предложио да уђе у управу Југораса. Знао да је Бајкић ишао у управу Југораса и да је саботирао рад те организације.

¹⁴ Сећам се како је на Чукарици, у бифеу Спасоја Стефановића, сазван састанак обалских радника крајем 1939. године, непосредно по забрани рада подружнице обалских радника, ради избора радничких повереника на листи Југораса. Састанку је присуствовао представник Југораса и представник полиције. Ми смо једноставно казали да нећемо да бирамо поверенике, да нам они не требају. Радници су и даље, после забране синдикалне подружнице, веровали ономе што су говорили и заступали стари борци и синдикални функционери из УРСа и истакнути синдикалисти.

¹⁵ На железничкој станици окупљао се лумпен-пролетаријат и утицај КПЈ био је мањи. Ту су капараши, као, што је био и капараш Пера „Бугарин“ (стрељан после рата), преко групе носача одржали свој утицај и упориште Југораса.

¹⁶ На Чукарици је распоред вршио Милорад Бокић-Креза, на Венецији Милан Шијан, а после њега Бура Вучковић и Џафер Демировић, који је погинуо као партизан.

¹⁷ Из досадашњег излагања не види се улога КПЈ у томе раду и успесима обалских радника, а сада констатујем утицај КПЈ. Тај утицај је свакако постојао раније и осећао се све јаче преко појединих чланова и кандидата КПЈ, о чему ћу доцније говорити.

¹⁸ Још у току формирања партијске организације на обали, паралелно са побољшањем економског положаја обалских радника, симпатизери, кандидати и чланови КПЈ стекли су велики утицај међу обалцима, па су били у могућности да прикупљају обимне прилоге „Црвене помоћи“ и друге.

¹⁹ После штрајка у Трепчи и после штрајка лучких радника на Сушаку неколико штрајкача дошао је у Београд и запослио се на обали. Таквих случајева било је и пре.

²⁰ Пантелија Митричић Пане, графички радник-књиговезац успоставио је контакт са обалским радницима 1938. године и радио се њима у ширењу комунистичких идеја и пропаганде и на прикупљању прилога „Црвене помоћи“. Ухапшен 1940. године због рада с обалским радницима и осуђен од суда за заштиту државе на 14 месеци робије. Погинуо крајем 1941. године као борац Космајског одреда.

Мојсило Зирамов, такође графички радник долазио је на обалу ради прораде историје СКП(б). Приликом хапшења Пантелије Митричића у његовом стану полиција је нашла забрањену литературу и више примерака историје СКП(б), па је и он оптужен, јавно

се на суд и осуђен на две године робије. Рат га је затекао у затвору и отеран је у ропство одакле се после рата вратио.

²¹ Види слику са једног таквог излета под Авалом.

²² Вељко Мићуновић је тада био задужен, вероватно од Градског комитета Партије, да ради међу обалским радницима на формирању партијске организације. Тада је био студент Правног факултета. На томе послу Вељко је остао све до маја 1940. г. После Вељка Мићуновића са обалцима наставља да ради Јосип Барух. Он је остао да ради са обалским радницима све до хапшења 1940. Једном приликом био је ухапшен са групом обалских радника на састанку.

²³ Милан Чубрило звани Чаруга, рођен је у Лици 1906. године. Члан КПЈ постао је 1938. године. Био је секретар партијске организације обалских радника на Чукарици. Међу првима ступио је у партизане 1941. године и напредовао до чина потпуковника. Умро је од туберкулозе после рата.

Илија Опсеница, родом из Бунџа, Лика. Члан КПЈ постао је 1939. године. У партизане ступио међу првима 1941. године. Погинуо фебруара месеца 1942. године на дужности командира вода, заједно са Стевом Бракусом у селу Арлупе.

Аца Бурда, радник фабрике шећера на Чукарици. Укључен је у прву партијску организацију обалских радника. Ухапшен је у току рата од Специјалне полиције и стрељан на Бањици.

²⁴ Ивица Девчић, рођен у селу Шкрљеву код Сушака. Још као млад дечак без родитеља дружио се са лучким радницима у Сушаку, чинио им разне услуге приликом штрајка и хапшења. После штрајка на Сушаку крајем 1939. године долази у Београд и запошљава се на Чукарици као обалски радник. Убрзо се истиче својом борбеношћу и бистрином. Постаје члан СКОЈ-а и секретар актива обалских радника. За члана КПЈ примљен је 1940. године. Истиче се борбеним моралом и политичким радом међу обалским радницима. За кратко време постао је секретар Окружног комитета СКОЈ-а за округ београдски, а доцније члан Обласног комитета за Србију. Учествовао је у групи која је ослободила друга Ранковића из затвора 1941. године и у многим диверзијама и акцијама у Београду у првим данима окупације. Дуго времена живео је илегално у Београду и крио се од полиције која га је тражила, а доцније је отишао на слободну територију. Био је јако цењен и омиљен у средини у којој је радио. Храбро је погинуо октобра месеца 1943 године у Пријепољу.

Бревуљ Тома, обалски радник са Чукарице, рођен 1915. године у Крушеву код Бенковца. Радио је у Београду као обалски радник све до 1942. године. За члана КПЈ примљен је пре рата. Једно време у почетку рата радио је као илегални партијски радник у Београду. Године 1941. отишао је у партизане у

Први шумадијски одред. У рату се истакао као борац, извршио низ борбених подвига ради чега је проглашен за народног хероја 1953. године. Сада живи у Задру.

Божин Никола звани Шестан, обалски радник са Чукарице. Члан партије је од 1941. године. У почетку рата радио илегално на Чукарици. Ухапшен од Специјалне полиције, страшно мучен и стрељан на Бањици.

Шимић Иван, обалски радник са Чукарице. Дошао на Чукарицу из Сушака 1938. године, после штрајка лучких радника, заједно са Ивицом Девчићем. Постао члан КПЈ 1940. године, али је у току рата остао у Београду и отишао у домобране. Сада ради на пристаништу.

²⁵ Вучета Никола-Црни, обалски радник са Чукарице. Кандидован за члана КПЈ још пре рата. Отишао са првом групом партизана у Липовицу августа 1941. године. Сада је потпуковник у пензији. Живи на Чукарици.

Радојичић Милутин звани Шуца, по занимању шустер. Негде 1940. године напушта шустерски занат и постаје обалски радник. 1941. године кандидован је за члана КПЈ. Августа месеца 1941. године одлази у Космајски партизански одред. Сада живи на Чукарици као резервни потпуковник у пензији.

²⁶ Бараћ Душан, рођен 1909. године у Мекњиару код Удбине. У КПЈ примљен 1940. године и био секретар партијске организације обалаца на Бари Венецији. У партизане ступио августа месеца 1941. године, у Ваљевски партизански одред, постао политички комесар чете, а доцније батаљона. После распуштања Ваљевског партизанског одреда заробљен је и отеран у Норвешку. Сада живи у Београду.

Дувњак Бранко, рођен 1910. године код Мрковиња. Још рано се истицао међу радницима као напредан, борбен и одважан. 1940. године примљен у чланство КПЈ. У партизане отишао 1943. године и погинуо негде у Босни.

Шарић Младен, обалски радник са Баре Венеције. Рођен 1909. године код Бање Луке. Члан КПЈ постао 1940. године, а доцније и секретар партијске организације на „Венецији“. У партизане ступио 1943. године, у Космајски одред, и убијен од четника.

²⁷ Пољак Фрањо, обалски радник са Баре Венеције. Рођен 1917. године у Дервенти. Члан КПЈ постао 1940. године. У партизане отишао августа месеца 1941. године, у Ваљевски партизански одред. Био командир вода и добар борац. Заробљен после распуштања одреда. Сада ради у београдској хладњачи.

Вучковић Буро звани Мајстор, обалски радник са Баре Венеције. Родом из Босанског Грахова. Члан КПЈ постао 1940. године. У партизане отишао 1943. године. Био на дужности политичког комесара батаљона и у чину мајора. Изјаснио се за резолуцију ИБ. Сада ради на обали.

²⁸ Допућа Саво, обалски радник са Баре Венеције. Рођен 1911. године код Удбине. До-

шао на обалу као члан КПЈ. Отишао у партизане и погинуо. Ближих података нема.

Тојага Мане, обалски радник са Баре Венеције. На обалу дошао као члан КПЈ 1940. године. Погинуо у Београду. Ближих података нема.

²⁹ Растовац Рајко, обалски радник са Баре Венеције. Рођен 1909. године у Босни. Кандидован за члана КПЈ 1941. године. Отишао у партизане 1943. године. Сада директор транспортног предузећа.

Хумалић Хасан, обалски радник са Баре Венеције. Рођен 1916. године у Кулен-Вакуфу. Кандидован за члана КПЈ 1941. године. Истицао се као добар и одважан активиста. У Партизане отишао 1941. године, у Ваљевски одред. Погинуо.

Медић Божо, лабар-крмар на шлепу, а доцније обалски радник. Рођен 1909. године у Мартин Броду. Кандидован за члана КПЈ 1941. године. Био јако борбен и темпераментан, врло поуздан и поверљив. Често је крио код себе компромитоване другове на броду. Отишао у партизане 1943. године. Погинуо негде у Фрушкој Гори.

³⁰ Сећам се једног састанка из 1939. године у посебном одељењу кафане код Илије Чабрила. Ја сам позвао око 15 обалаца за које сам знао да се интересују за раднички покрет и који су ми изгледали напреднији и сигурнији. Једноставно смо се окупили и поручили нешто за пиће тако да кафацији није ни изгледало ништа сумњиво. Када смо услужени, предавач, један друг са цвикерима, мислим да је то био Јожа Барух, почео је да нам говори о пакту између Немачке и Совјетског Савеза и да објашњава тадашњу политичку ситуацију. Радници су његово излагање са интересовањем слушали. Сећам се и других сличних састанака које смо одржали на појединим купалиштима.

³¹ Том приликом био сам ухапшен као учесник у демонстрацијама и протеран у родни крај, али сам се убрзо вратио у Београд. Не знам да ли је још неко од обалаца био тада ухапшен.

³² Стојан Граовац је пре рата симпатисао раднички покрет и био један од активиста у синдикату. Учествовао је у НОБ и сада ради на пристаништу.

³³ О учешћу у тим штрајковима и демонстрацијама причали су ми многи обалски радници. Међу њима и Рајко Растовац, Никола Вучета, Миленко Бајкић, Милан Чубрило, Душан Бараћ и др.

³⁴ Многи су ми радници говорили да је и Ивица Девчић учествовао у спасавању друга Ранковића. О томе најбоље зна друг Швабић.

³⁵ Јануара 1940. године ухапшен је један пекарски радник у моменту када је читао проглас Градског комитета КПЈ за Београд, који је издат у вези са студентским демонстрацијама од 14. децембра. Он је признао да му је овај летак дао обалски радник Никола Марунчић. Марунчић је признао да сам му ја

дао тај проглас, па сам онда и ја ухапшен и још неколико обалских радника који су присуствовали неком полулегалном састанку. Међу овима су били Медић Божо, Дувњак Брањко и још неки. У вези с тим ухапшен је и графички радник Пантелије Митричић. На суду за заштиту државе осуђени смо Митричић и ја на по 14 месеци робије, а Зирамов, који се јавио на суд, две године. Бранио нас је Бора Продановић, адвокат, који је бранио многе комунисте на суду. Продановић је погинуо у НОБ.

³⁶ О овоме хапшењу причали су ми Бараћ, Растовац и Вучковић. То је био партијски састанак организације са Баре Венеције у Зифеу Спасоја Стефановића на Чукарици. Већ унапред су се били договорили да, ако наibe полиција, кажу да Баруха и не познају и да је он наишао кад и полиција. Тако су и учинили па су сви затим пуштени, а Барух је, заједно, тада задржан у затвору.

³⁷ Видети слику број 3.

³⁸ Међида Хамзића знају на обали као човека — борца, који је као активиста ухапшен и стрељан 1943. године на Бањици. О његовом стрељању има трага и у Комисији за ратне злочине, у књизи стрељаних на Бањици. Зна се и за браћу Севалиће да су ухапшени кад и он, али нисам могао тачно утврдити јесу ли и стрељани.

³⁹ За Ману Тојагу тачно се не зна да ли је погинуо у Београду, у некој акцији, или је стрељан на Бањици.

⁴⁰ У овој првој групи обалских радника са Баре Венеције, која одлази у Ваљевски партизански одред, био је Никола Мастелица, обалски радник, тада кандидат КПЈ, а сада начелник Секретаријата за унутрашње послове среза Смедерево. Он каже да је био и вођа ове групе до одреда. Са њим су отишли у одред, поред осталих, и следећи обалски радници: Милан Бараћ, обалски радник, родом из Удбине (о њему нема тачних података); Никола Бараћ, родом из Мекињара код Удбине (нема података); Милан Мастелица, родом из Мекињара, Удбина (погинуо у НОБ); Душан Пивас звани Главоња од Санског Моста (погинуо у НОБ) и Саво Допућа из Мутлића, Удбина (погинуо у НОБ); Никола Тојага, родом од Грачаца (нема података); Никола Драган, родом из Херцеговине (погинуо у НОБ).

⁴¹ Имена ових другова утврдио сам са другом Николом Вучетом-Црним и Радојчићем. Никола Вучета каже да је он први отишао у Липовицу да припреми долазак ове групе. Групу су вероватно извели Брајус и Опсеница, јер су они били чланови КПЈ а после руковођици у јединици. Поред ове тројице у групи су били и следећи обалци: Милан Тодоровић (погинуо 1944. године код Уба, као барјактар Друге пролетерске бригаде); Тодор Ивковић (заробљен и стрељан у Ваљеву 1942. године); Милан Божичковић (погинуо на Руднику 1941. године). За њега је интересантно нагласити да је спадао међу

оне лумпен-пролетере који су се одаали алкохолу и разним пороцима, али је утицај КПЈ на њега био такав да је међу првима отишао у партизане и погинуо као добар борац. У групи су били још и: Мито Болдиновић (погинуо у НОБ); Влаиша Лукић (погинуо 1942. године на Цинцару); Милан Чубрило; Душан Стајић (погинуо у НОБ); Милутин Радојчић-Шуца, Бока Огњановић (погинуо у НОБ); Душан Унчанин (погинуо 1942. године); Лазар Стојановић (отишао у Ресаву и постао командир чете).

⁴² Трећа група од седам обалских радника са Барс Венеције одлази 10. августа из Београда. Групу води обалски радник и секретар партијске организације на „Венецији“, Душан Бараћ. Поред њега и Милана Дракулића, службеника поште, у овој групи су изашли још и следећи другови: Фрањо Пољак, Стево Бубало, кандидат КПЈ (погинуо на дужности команданта батаљона); Хасан Хумадић (погинуо у Ужицу 1941. године); Милан Бук (погинуо у НОБ) и Стевица Петричић.

⁴³ Милан Дракулић је тада био службеник поште и партијски радник. Сада је начелник у Секретаријату за послове финансија Србије.

⁴⁴ Поред већ поменутих обалских радника, који су изашли у прве три групе 1941. године и отишли у партизане, касније на разне начине, групно или појединачно, отишао је већи број обалских радника у партизане и ступио у поједине јединице НОВ. Овде ћу поименично навести оне за које сам утврдио да су из Београда ступили у НОБ:

Тома Бревуљ; Ивица Девчић; Бранко Дувњак; Божо Медић; Рајко Раствовац; Буро Вучковић; Симо Прица из Анчког Петровог села (погинуо у НОБ); Мане Марјан из Оточца (по-

гинуо у НОБ); Вујо Прица, из Коренице (погинуо у НОБ); Јордан Стојиљковић, лабар и обалски радник (сада живи на Чукарици); Мујица Бемаловић, из Кулен Вакүфа (погинуо у НОБ); Мијо Бијале, из Гламоча, лабар (погинуо у Фрушкој Гори 1943. године — он је успоставио везу са организацијом у Војводини по којој је 1943. године отишла једна група у партизане); Илија Бүкић, из Доњег Лапца (умро после рата); Стојан Граховац; Душан Медић из Доњег Лапца (погинуо); Милан Медић, из Доњег Лапца (погинуо); Јова Медић; Никола Медић, из Доњег Лапца (погинуо); Миле Бибија, из Босанског Грахова (погинуо); Јанко Наранчић из Коренице (погинуо); Јова Мишковић из Куширова (погинуо); Буро Лабудовић из Кључа (погинуо); Марко Цивцан из Београда (погинуо); Влада Шарац, из Доњег Лапца (погинуо); Јово Смиљанић из Удбине; Буре Кесић, из Грачаца (погинуо); Лука Јојић, из Босанског Грахова, Никола Јојић из Босанског Грахова (погинуо); Мане Тојага, из Грачаца (погинуо); Раде Рибарић; Мане Смиљанић, из Пишаћа (погинуо); Милан Медић, од Лапца (погинуо); Никола Медић, од Лапца (погинуо); Петар Момчиловић, од Удбине; Дане Бубало, од Коренице (погинуо); Момчило Поповић; Бока Поповић, од Удбине (погинуо); Марко Цикота; Петар Пејиновић, од Коренице (погинуо); Жика Вучић; Радоје Сретен, од Гламоча (погинуо); Младен Шарић, из Бање Луке (погинуо); Лазо Күжета, пензионер; Илија Скакић, од Босанског Грахова (погинуо); Никола Рашета; Мирко Зелен; Раде Ковачевић (умро у Аушвицу); Буро Рапајић; Душан Поповић, од Коренице (стрељан на Бањици); Стево Пољовина, од Лапца.

LES DOCKERS DU PORT DE BELGRADE A LA VEILLE DE LA GUERRE ET LEUR PARTICIPATION A LA LUTTE DE LIBERATION NATIONALE

M. SIJAN

L'écrivain de ce texte qui était lui-même docker à Belgrade avant la guerre et qui participait à la Lutte de Libération Nationale décrit la vie et la lutte des ouvriers du port de Belgrade, le chômage chronique et la famine de ces ouvriers. Il souligne tout particulièrement la situation difficile des ouvriers vieux et débiles que personne ne voulait employer et qui se trouvant ainsi sans travail, sans aide et protection sociale, étaient réduits à mendier et à chercher leur nourriture dans les poubelles.

Ce texte décrit l'exploitation cruelle des ouvriers du port par des entrepreneurs qui n'embauchaient que des ouvriers forts et en bonne santé recrutés le plus souvent dans la campagne. Les ouvriers les plus forts et les plus tenaces étaient mieux payés. Ils hâtaient les autres d'aller du même pas avec eux. De nombreux parmi eux ne pouvaient pas tenir et étaient obligés de quitter le travail ce qui représentait un avantage pour leur patrons qui souvent ne payaient rien à ceux qui abandonnaient le travail.

Cette situation difficile et cette exploitation cruelle des travailleurs de port de Belgrade duraient assez longtemps, étant donné que les ouvriers n'étaient pas organisés et que leurs syndicats étaient interdits à la fois de la nécessité de la solidarité de classe et de l'organisation des syndicats qui, seuls, pourraient leur assurer une lutte fructueuse et des meilleures conditions de travail. En 1938 les dockers formèrent leur organisation syndicale au sein de l'Union ouvrière. Ils arrivaient à grouper dans le syndicat un grand nombre de dockers et à commencer

une lutte pour des meilleures conditions de travail et une meilleure situation matérielle. Par l'entremise de leur organisation syndicale ils luttèrent contre leurs patrons et exigeaient des meilleures conditions de vie et des tarifs fixes pour les travaux au port. C'est de cette manière que les dockers réussirent à conclure en 1938 et en 1939 un contrat collectif avec leurs patrons ce qui leur avait assuré, dans une grande mesure, des meilleures conditions de travail et des meilleurs salaires.

L'écrivain souligne ensuite le rôle du Parti Communiste de Yougoslavie dans la lutte des dockers pour des meilleures conditions de vie et de travail et décrit la création et le travail de la première cellule des communistes parmi les dockers et le travail de certains membres du PCY.

Il met l'accent sur les résultats obtenus par les dockers dans le renforcement de leur conscience politique et de leur solidarité de classe. La plupart des dockers aboutissaient à une conscience politique et de classe et étaient prêts à prendre part aux nombreuses grèves, démonstrations et autres actions politiques organisées et dirigées par le PCY.

En conclusion le texte décrit le départ des dockers dans les premiers détachements de partisans et leur participation en masse à la Lutte de Libération Nationale. Le texte se termine par une longue liste des ouvriers qui se sont distingués dans la Guerre de Libération Nationale et de ceux qui y ont donné leur vie.

